

## ”ויהי אחרי מות משה עבד ד’”

(מבוסס על שיעור של הרב אליעזר קשתאל שליט”א)

- א וַיְהִי אַחֲרֵי מוֹת מֹשֶׁה עַבְד־ד' וַיֹּאמֶר ד' אֶל יְהוֹשֻׁעַ בֶּן נֹון מִשְׁרַת מֹשֶׁה לֵאמֹר:
- ב מֹשֶׁה עַבְד־י מֵת וְעַתָּה קוּם עֲבֹר אֶת הַיַּרְדֵּן הַזֶּה אַתָּה וְכָל הָעָם הַזֶּה אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר אֲנִכִּי נָתַן לָהֶם לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל.
- ג כָּל מְקוֹם אֲשֶׁר תִּדְרֹךְ כֶּף רַגְלְכֶם בּוֹ לָכֶם נִתְּנִי כַּאֲשֶׁר דִּבַּרְתִּי אֶל מֹשֶׁה.
- ד מִהַמְּדָבָר וְהַלְבֵנוֹן הַזֶּה וְעַד הַנֶּהָר הַגָּדוֹל נְהַר פָּרָת כָּל אֶרֶץ הַחֲתִים וְעַד הַיָּם הַגָּדוֹל מְבֹאֵה הַשֶּׁמֶשׁ יִהְיֶה גְבוּלְכֶם.
- ה לֹא יִתְּיָצֵב אִישׁ לִפְנֵיךָ כָּל יְמֵי חַיֶּיךָ כַּאֲשֶׁר הָיִיתִי עִם מֹשֶׁה אֶהְיֶה עִמָּךְ לֹא אֲרַפֶּךָ וְלֹא אֶעְזֹבְךָ.
1. ”ויהי אחרי מות משה עבד ד’ ויאמר ד’ אל יהושע משרת משה לאמר” – א. מה היה חסר הפסוק בלא המילה ”ויהי”?
2. ב. מה מוסיפים התארים ”עבד ד’” בנוגע למשה ו”משרת משה” בנוגע ליהושע?
3. ”ועתה קום עבר את הירדן הזה אתה וכל העם הזה” – א. לשם מה ההדגשה ”ועתה”?
- ב. מדוע לא די לומר ליהושע ’ועתה עבר’ ויש להוסיף ”קום”?
- ג. מה היה חסר הפסוק בלא המילה ”אתה”?
- ד. ”הירדן הזה” – וכי יש ירדן אחר?
- ה. ”העם הזה” – וכי יש עם אחר שראוי להיכנס לארץ?
4. ”אל הארץ אשר אנכי נתן להם לבני ישראל” – א. ד’ אומר ליהושע ”אתה וכל העם הזה”, לפיכך היה צריך לומר ’אל הארץ אשר אני נותן לכם’ הרי יהושע בכלל העם. מדוע הוציא ד’ את יהושע מן הכלל?
- ב. ”להם לבני ישראל” – לשם מה הכפילות?
5. ”כל מקום אשר תדרוך כף רגלכם בו לכם נתתיו” – בהמשך אומר ד’ ליהושע את גבולות הארץ:

"מהמדבר והלבנון הזה ועד הנהר הגדול נהר פרת כל ארץ החתים ועד הים הגדול מבוא השמש יהיה גבולכם". מה אם כן יקבע את גבולות הארץ: גבולות ההבטחה או "כל מקום אשר תדרך כף רגלכם"?

6. "לא ארפך ולא אעזבך" – מה מוסיפות מילים אלו על האמירה הקודמת "כאשר הייתי עם משה אהיה עמך"?!

## "משה עבדי מת"

"ויהי אחרי מות משה עבד ד'" – הפסוק הראשון של הספר משקף את מהות הספר בכללותו. לדוגמה, ספר בראשית פותח במילים "בראשית ברא אלהים את השמים ואת הארץ". ובאמת עניינו הכולל של הספר הוא היווצרות העולם והיווצרות היסודות המעמידיים אותו: אברהם, יצחק, ויעקב. הרמב"ן מכנה את ספר בראשית "ספר היצירה" משום שהוא עוסק "בחיידוש העולם ויצירת כל נוצר ובמקרי האבות כולם שהם כענין יצירה לזרעם"<sup>1</sup>. כך גם הפסוק הראשון בספר יהושע. מובא בכתבי רבי צדוק הכהן מלובלין:

כל מחבר פתיחת ספרו הוא ביאור כלל ענין הספר...  
ופתיחת ספר יהושע הוא על דרך תכלית הידיעה שלא נדע,  
שזה המכוון ב'אחרי מות משה'. רצה לומר:  
והנה נגזר ארון החכמה ואין אתנו יודע עד מה"<sup>2</sup>.

תוכנו של ספר יהושע הוא "אחרי מות משה", דהיינו ההתמודדות עם החלל העצום שנפער בעולם בעקבות מות משה. "ויהי אחרי מות משה" – המילה "ויהי" מלמדת שעם מות משה נתהוותה מציאות חיים חדשה אשר היא הכותרת של הספר כולו. "ויואמר ד' אל יהושע משרת משה לאמר משה עבדי מת" – הקב"ה אמר ליהושע "משה עבדי מת" כיוון שזו בדיוק הבעיה החריפה שעימה צריך יהושע להתמודד. אומר רש"י:

"משה עבדי מת – ואילו היה קיים, בו הייתי חפץ"<sup>3</sup>.

הקב"ה מבטא במלוא חריפותה את הבעיה שנוצרה: מדרגת עבודת ד' השלמה והמאירה שהקב"ה חפץ דווקא בה והיא תכלית הבריאה נסתלקה מן העולם. מובא במדרש:

<sup>1</sup> הקדמה לחומש שמות.

<sup>2</sup> רבי צדוק הכהן מלובלין ליקוטי מאמרים עמ' 89.

<sup>3</sup> רש"י לפסוק ב.

”אמר רבי סימון: בכל מקום שנאמר ‘ויהי אחרי’ חזר העולם לאחוריו”<sup>4</sup>.

העולם חזר כביכול למצב שהיה בו טרם הופעת משה; פסקו הבאר, ענני הכבוד והמן. העולם נפל ממעמדו והארת החיים האלוהית שזרחה עלינו מלמעלה למטה באמצעות משה רבנו נעלמה. “ויהי אחרי מות משה עבד ד” – המילים “עבד ד” מתארות את מדרגת החיים שנעלמה. כאשר מת משה למעשה מת המושג “עבד ד” במדרגתו המקורית והמוחלטת. משה רבנו אינו עבד ד’ רגיל אלא “עבד נאמן קראת לו”<sup>5</sup>, “והאיש משה ענו מאד מכל האדם אשר על פני האדמה”<sup>6</sup>. אישיותו היא השתקפות מוחלטת של הרצון האלוהי. תורת ד’ היא “תורת משה”<sup>7</sup> – התמזגות מוחלטת של התורה עם משה. משה רבנו אינו משפיע מאומה מאישיותו הפרטית על הופעת התורה. בתורה שנאמרה על ידי משה אין שום ביטוי לעצמיותו הייחודית. אנו מכירים את ספר שמואל, את ספר ירמיהו, את ספר יחזקאל ועוד, אך התורה לא נקראת ‘ספר משה’ אלא “תורת משה” כי משה רבנו והתורה הם עניין אחד. שאר הנביאים מייצגים את גווני התורה, את דרכי הופעתה, ואנו לומדים כיצד השתקפה התורה באישיותם ואיזה רושם היא יצרה עליהם. אבל משה אינו גוון בהופעת התורה אלא הוא נשמתה, נשמת כלל ישראל. עם מותו נסתלקה הארתה הכללית של התורה ועל כן אומרת הגמרא:

”אמר רב יהודה אמר שמואל:

שלושת אלפים הלכות נשתכחו בימי אבלו של משה”<sup>8</sup>.

שכחה זו איננה כמותית בלבד, אלא ביטוי להסתלקותה של מדרגת חיים שלמה. כך משמע מהמשך דברי הגמרא שם:

”אמרו לו [בני ישראל] ליהושע: שאל! [תשאל את ההלכות מריבונו של עולם]

אמר להם: לא בשמים היא... ועמדו כל ישראל להורגו.

אמר לו הקב”ה: לומר לך את ההלכות אי-אפשר

לך וטורדן במלחמה”<sup>9</sup>.

לא ניתן היה להשלים את החיסרון באמירת ההלכות ליהושע, בלימוד של הקניית ידע. החיסרון יושלם דווקא על ידי בניין של קומת חיים חדשה שתלך ותופיע באומה על ידי מלחמות כיבוש הארץ.

<sup>4</sup> בראשית רבה סב ד.

<sup>5</sup> מתוך תפילת העמידה של שחרית לשבת.

<sup>6</sup> במדבר יב ג.

<sup>7</sup> מלאכי ג כב: “זכרו תורת משה עבדי”.

<sup>8</sup> תמורה טו ע”ב.

<sup>9</sup> שם טז ע”א.

עם הכניסה לארץ ישראל סדר הופעת התורה משתנה. היא לא תופיע עוד בדרך של הזרחה מלמעלה למטה אלא תלך ותתברר בתור תוכן הבוקע ממעמקי הישות הישראלית כעצם החיים. הכיצד? "אזכור דארץ ישראל מחכים"<sup>10</sup> – בארץ ישראל קיימים זרמי חיים של קודש המשפיעים על כל רובדי אישיותו של האדם מישראל – "חיי נשמות אויר ארצך"<sup>11</sup>. לפיכך, ארץ ישראל מסוגלת לעצב אישיות שכולה תורה. "בני ציון המסלאים בפז"<sup>12</sup> – ציון עיצבה את אישיותם של בניה בתור אישיות המאירה את אורה של תורה.

באמצעות מלחמות כיבוש הארץ ודרך כל מסירות הנפש על בנייה הולכת ויוצאת אל הפועל קדושת הארץ, ומתגבשת באומה מדרגת חיים פנימית, נשמטית שהיא נשמת התורה. שלושת אלפים ההלכות שנשתכחו לא תחזורנה בדרך פלפול אלא דווקא מכוח נביעה פנימית. הן תתגלנה מתוך מדרגת חייהם המוסרית העליונה של ישראל הדבקים בדי' אלוהיהם ומוכנים להקריב הכול למען שמו, עמו ונחלתו. בארץ ישראל יופיעו כל פרטיה ודקדוקיה של תורה כפועל יוצא של נשמת האומה. תבניתה השלמה של ארץ ישראל על כל חבליה על פי גבולות ההבטחה, היא המצע המדויק המאפשר את הופעת התורה בשלמותה. לפיכך בני ישראל מצווים לכבוש את כולה. כל עוד עם ישראל לא כבש את כל ארצו הרי זה ביטול תורה.

בארץ ישראל תשוב "תורת משה" לפרוח, כיבוש הארץ יחיה את משה רבנו, הוא יוליד נפשות דומות לו כדוד המלך ומלך המשיח בעזרת ד'.

## "משרת משה"

כאמור בלי כיבוש הארץ התורה הייתה הולכת ומשתכחת חלילה. האדם המסוגל להוביל את מהלך כיבוש הארץ ולהחיות בזה את "תורת משה" הוא יהושע בן נון. מדוע? והלא היו חכמים וגדולים ממנו בתורה<sup>13</sup>. במקרה של יהושע מתברר בצורה הבולטת ביותר ש"גדולה שמושה של תורה יותר מלמודה"<sup>14</sup>. יהושע בן נון "נער לא ימיש מן האהל"<sup>15</sup> – עסק בהתמדה עצומה בקליטה הנפשית של מדרגת משה מתוך התבטלות מוחלטת אליו<sup>16</sup>. אנשים רבים למדו תורה ממשה אבל יהושע היה עסוק בלהיות מושפע ממדרגת ה"עבד נאמן" שלו. הוא לא קנה ממש רק חוכמה אלא בניין נפשי שלם מתוך קשר תליתי קיומי במשה. כשמשה רבנו עלה להר ושהה שם ארבעים יום וארבעים לילה יהושע ישב בתחתית ההר וציפה למשה. ליהושע לא היו חיים משלו, כל חייו הם המתנה למשה, קבלה ממנו, חקיקה של רשמים עמוקים שנפשו ממדרגתו. על כן יהושע הוא האיש שחווה ביותר את הסתלקותו משה והיה מוטרד ממנה מאוד. אולם בחייו הוא סלל את הדרך להתמודדות עם המציאות העתידית של מות משה<sup>17</sup>. משה רבנו ימשיך להנהיג את

<sup>10</sup> בבא בתרא קנ"ב.

<sup>11</sup> מתוך הפיוט "ציון הלא תשאליו" לרבי יהודה הלוי.

<sup>12</sup> איכה ד' ב.

<sup>13</sup> יש לכך ביטוי חריף בחז"ל ילקוט שמעוני משלי רמז תתקנ"ט: "'אוצר נחמד וְשֶׁמֶן בְּנוֹה חֹכֵם' (משלי כא כ) זה משה יוכסיל אדם יבלענו" (שם) זה יהושע שלא היה בן תורה והיו ישראל קורין אותו כסיל, ובשביל שהיה מ ש ר

<sup>14</sup> ת מ ש ה זכה לירושתי, שהיה מכבדו ופורס הסדין על הספסל ויושב תחת רגליו."

<sup>15</sup> ברכות ז"ב.

<sup>16</sup> שמות לג יא.

<sup>17</sup> במדבר רבה כא יד: "אמר לו הקב"ה [למשה]: .... יהושע הרבה שרתך והרבה חלק לך כבוד והוא היה משכים ומעריב בבית הועד שלך. הוא היה מסדר את הספסלים והוא פורס את המחצלות. הואיל והוא שרתך בכל כוחו כדאי הוא שישמש את ישראל."

<sup>17</sup> "נער לא ימיש מן האהל" – מדוע לא נאמר 'לא מש' אלא בלשון עתיד? לא מש מתוך צפיית העתיד, צפיית היום שאחר מות משה.

עם ישראל דרך אישיותו של יהושע. "כאשר הייתי עם משה אהיה עמך"<sup>18</sup> – הארת החיים האלוקית של משה תופיע בו, תאיר דרכו<sup>19</sup>.

"ועתה קום עבר את הירדן הזה אתה וכל העם הזה" – מכל גדולי הדור דווקא יהושע שייך למהלך של הבאת ישראל לארץ, משום שמדרגת לימוד התורה בארץ ישראל ניזונה מספיגה עמוקה של זרמי הקדושה המפכים בה – תורת חיים.

"ועתה קום עבור את הירדן הזה" – דווקא בשעה קשה זו של מות משה קיימת תביעה עליונה לקום מן האבל ולא לשקוע בו. האחריות למלא את החלל שנוצר, לדאוג שהתורה לא תשתכח, שמדרגת משה תלך ותופיע ותתן את פירותיה בכל מרחבי חייה של האומה, היא גדולה מאוד וקריטית. אומרים חז"ל:

**"כיוון שמת משה היה יהושע בוכה וצועק ומתאבל עליו ימים רבים,**

**עד שאמר הקב"ה ליהושע: עד מתי אתה מתאבל והולך?**

**וכי לבדך הוא מת, והלא גם לי מת"**<sup>20</sup>.

אומנם משה מת ליהושע – צינור היניקה שלו נדם, אך לא פחות מזה, משה רבנו מת לד', נוצר חיסרון גדול בהופעת שם ד' בעולם. על כן, "ועתה" ללא שיהוי יש לקום מן האבל ולהתחיל לפעול. יהושע בן נון צריך להתגבר כארי, להפוך מ'מקבל' – 'נפעל' מאישיותו של משה – למנהיג, למוביל ומשפיע. זהו מהפך עצום – **"קום!"**.

### **"הירדן הזה, העם הזה"**

"ועתה קום עבר את הירדן הזה" – שאלנו מדוע לא די היה לומר 'קום עבור את הירדן'? מה מוסיף התואר "הזה"? בניגוד לפעמים הרבות בהן מוזכר בתנ"ך "הירדן" ללא תוספת "הזה", גם אצל יעקב אבינו נאמר: "כי במקלי עברתי את הירדן הזה"<sup>21</sup> וכן בדברי ד' למשה "כי לא תעבר את הירדן הזה"<sup>22</sup>. ניתן לומר שבפעמים הללו הכתוב מתכוון לרמוז על **התוכן** הייחודי שבירדן.

**"אמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן: למה נקרא שמו ירדן? שירד מדן"**<sup>23</sup>.

הירדן היורד מן הדן נמשך עד ים המלח ומהווה קו גבול ברור המבדיל בין עבר הירדן המזרחי לזה המערבי. מהו התוכן הטמון בכך?

הדן רומז למידת הדין – "דן ידין עמו"<sup>24</sup>, והירדן מהווה קו גבול שבו **מסתיימת הנהגת הדין ומשתנה להנהגה של חסד**<sup>25</sup>. הד לכך אנו מוצאים בדברי חז"ל:

<sup>18</sup> פסוק ה.

<sup>19</sup> תנחומא תצוה ט: "כבוד חכמים ינחלו – זה יהושע שירש כבוד [את כבוד ד', את הארת החיים האלוקית] ממשה".

<sup>20</sup> ספרי נצבים וילך פסקה ב.

<sup>21</sup> בראשית לב יא.

<sup>22</sup> דברים ג כז.

<sup>23</sup> בכורות נה ע"א.

<sup>24</sup> בראשית מט טז.

"עולא במסקיה לארעא דישראל איתלוו ליה תרין בני חוזאי בהדיה  
 [כשעולא עלה לארץ התלוו אליו שני אנשים מבני חוזאי]  
 קם חד שחטיה לחבריה [תוך כדי קטטה קם האחד ושחט את חברו]...  
 קא תמה [היה תמה] רבי יוחנן: מכדי כתיב [הלל כתוב בתורה בפרשת הקללות]  
 'ונתן ד' לך שם לב רגז' – בבבל כתיב! [רק במקום הגלות יש לב רגז וכעס]  
 אם כן כיצד יתכן שיקום אדם בארץ ישראל לרצוח את חברו?  
 אמר ליה [השיב לו עולא]: ההוא שעתא [באותה שעה בה אירע הדבר]  
 לא עברין ירדנא [לא עברנו עדיין את הירדן]<sup>26</sup>.

מות משה מסמן את המעבר מהנהגת העם בדרך של דין. דהיינו הנהגה המאופיינת ביסודה בהדרכת  
 העם לקבלת האמת האלוקית העליונה והמוחלטת בלא התחשבות בפרטים – בדעותיהם  
 ובנטייתיהם השונות. עם מעבר הירדן מתחילה הנהגה חדשה של העם – מלמטה למעלה. הנהגה  
 הקשובה לעם, לרוחו ולכישורו של כל פרט ופרט ומתוך כך מרוממת אותו אל האמת האלוקית של  
 החיים.

כאשר משה מבקש מאת ד' למנות מנהיג חדש שיחליפו הוא אומר:

יִפְקֹד ד' אֱלֹהֵי הָרוּחַת לְכָל בָּשָׂר אִישׁ עַל הָעֵדָה.  
 אֲשֶׁר יֵצֵא לִפְנֵיהֶם וְאֲשֶׁר יָבֹא לִפְנֵיהֶם וְאֲשֶׁר יוֹצִיאֵם וְאֲשֶׁר יָבִיאֵם  
 וְלֹא תִהְיֶה עֵדֶת ד' בְּצֵאֵן אֲשֶׁר אֵין לָהֶם רָעָה.<sup>27</sup>

רש"י מסביר מדוע פנה משה לקב"ה דווקא בביטוי המיוחד "אלהי הרוחות לכל בשר":

"אלהי הרוחות – אמר לפניו [משה]:  
 רבונו של עולם גלוי וידוע לפניך דעתו של כל אחד ואחד ואינן דומין זה לזה,  
 מנה עליהם מנהיג שיהא סובל כל אחד ואחד לפי דעתו".

תשובת ד' למשה הייתה:

קח לך את יהושע בן נון איש אֱשֶׁר רוח בּוֹ

<sup>25</sup> פרי צדיק מאמר קדושת השבת מאמר ח.

<sup>26</sup> נדרים כב ע"א-ע"ב.

<sup>27</sup> במדבר כז טז-יז.

וְסִמְכָתָּ אֶת יָדְךָ עָלָיו<sup>28</sup>.

ומבאר שם רש"י :

"אשר רוח בו – כאשר שאלת שיוכל להלוך כנגד רוחו של כל אחד ואחד".

מכאן ניתן להבין גם את משמעות ההדגשה "קום עבר את הירדן הזה אתה וכל העם הזה" – העם המיוחד בכל קשת ריבוי גווניו. יהושע יהיה מנהיג מסוג אחר, היודע להקשיב לכל אחד ואחד ולתת ביטוי לגווני השונים. יש מקום להרחיב בהבנת ההבדל שבין שני המנהיגים על דרך היחס שבין שבת ליום טוב, כמובא בדברי הרב קוק :

"מנהיגי הציבור ויחידיהם שהם דוגמת שבת, הם הגדולים שאינם צריכים להסכמת הציבור כי אם מצד עצמם הם גדולים, דוגמת שבת דקביעא וקיימא. אמנם מי שצריכים דוקא שיסכימו עליהם הציבור... הם דוגמת יום טוב, דישאל הוא דקדשינהו לזמנים, ויש בהם דמיון לחול בענין מלאכת אוכל נפש... אמנם הרושם שפועלים המנהיגים שהם הרבה יותר [גדולים] מן העם, הוא עצום לשעתו מפני כחם הנשגב, אבל פעולתם היא מצד עצמם, לא מצד הציבור שהם למטה מהם הרבה. על כן אין ניכר כל כך רושם של הנהגתם בפועל אחר כך, דוגמת נשר בשמים... אבל אחר כך הרושם הוא בהעלם תמיד, אתפשטותא דמשה בכל דרא ודרא [התפשטות מדרגת משה היא בכל דור ודור] וכן קדושת השבת משפעת בכל ששת ימי המעשה אבל רק בהעלם... אבל יום טוב יש לו אסרו חג מה שאין כן שבת"<sup>29</sup>.

קדושת השבת היא "קביעא וקיימא"<sup>30</sup>, קדושה עליונה וקבועה מששת ימי בראשית שאינה תלויה בעדים ובבית דין. מנהיג שהוא בבחינת שבת הוא לעילא לעילא במעלתו ממעלת הציבור ואינו תלוי בו. הוא נבחר על ידי הקב"ה ולעם לא היה שום צד בבחירתו. האמירה האלוקית למשה בחטא העגל

<sup>28</sup> שם שם יח.

<sup>29</sup> פנקסי הראיה עמ' קצג-קצה פנקס יג פסקה כו.

<sup>30</sup> חולין קא ע"ב.

"ויהי אפי בהם ואכלם ואעשה אותך לגוי גדול"<sup>31</sup> מלמדת שלמשה ישות עצמאית שאיננה תלויה בישראל. "לא קם נביא עוד בישראל כמשה"<sup>32</sup> – קדושתו עליונה ונבדלת. משום כך השפעתו כמעט ואיננה ניתנת לעיכול בצד הגלוי של החיים. רישומיה על המציאות הם עליונים – "כנשר בשמים". אומנם השפעותיו של משה על המציאות הן אדירות אך לא במישור הגלוי שלה. מדרגתו הולכת ויוצאת אל הפועל קמעא קמעא במהלך היסטורי ארוך שבכל דור ודור.

קדושת יום טוב לעומת זאת תלויה בציבור – ישראל מקדשים את הזמנים, היא תלויה בדעתם ובהסכמתם. כך גם בבחירת יהושע העם היה שותף: "והעמדת אתו לפני אלעזר הכהן ולפני כל העדה וצויתה אתו לעיניהם"<sup>33</sup>. ביום טוב מותר לעסוק בצורכי "אוכל נפש", קיימת התחשבות בצורכיהם של בני האדם. דווקא משום כך ליום טוב יש השפעה גדולה יותר על המציאות. בניגוד לשבת שמיד לאחריה מתחילים ששת ימי החול, לאחר יום טוב ראשון של פסח ושל סוכות מגיעים ששה ימי חול המועד. יום טוב מסוגל להשפיע מקדושתו בצורה גלויה על ששת ימי החול שלאחריו להופכם למועד. לאחר החג יש 'אסרו חג' מלשון 'אסור' – קשור לחג. קדושת המועד מתפשטת בגלוי על הימים הבאים אחריו. רוחו של יום טוב היא רוחם של ישראל. רצונם ודעתם גנוזים בו ועל כן השפעתו על חייהם גדולה יותר.

"משה קבל תורה מסיני ומסרה ליהושע ויהושע לזקנים"<sup>34</sup> – בניגוד למשה שרק יהושע זכה לקבל ממנו, מיהושע קיבלו רבים.

"קום עבר את הירדן הזה אתה וכל העם הזה אל הארץ אשר אנכי נתן להם לבני ישראל" – דברי ד' ליהושע מעצבים את דמותו הטהורה של המנהיג שיכניס את ישראל לארצם. על אף שיהושע יהיה הרמטכ"ל של כיבוש הארץ, המצביא הגדול והדגול שינצח על כל המלאכה, הקב"ה מדבר אליו כמי שאין לו שום חלק בדבר – "להם לבני ישראל" – הכול למענם. אומר המלבי"ם:

**"הגם שאתה תהיה שר הצבא"**

ודרך כל כובשי הארצות שהארץ תקרא על שם שר הצבא או המלך הכובש

ולו תהיה [הזכות] לחלק ולעשות בה כרצונו.

הנה לענין הארץ הזאת לא יהיה כן"<sup>35</sup>.

כל הנהגתו של יהושע, כל מלחמותיו משוללות לחלוטין כל תוכן פרטי, נקיות גמורה מכל טובת הנאה פרטית. טהרת חיים זו היא המפתח למעבר הירדן ולכיבוש הארץ – הנהגה שכל עניינה הוא הופעת שם ד' על עמו ונחלתו.

"אשר אנכי נתן להם לבני ישראל" – למרות שאתה יהושע תנהל את הקרבות עליך לזכור שמי שנותן לבני ישראל את הארץ הוא ריבונו של עולם. אתה הנך צינור טהור להופעת קרן ישראל בארצם.

<sup>31</sup> שמות לב י.

<sup>32</sup> דברים לד י.

<sup>33</sup> במדבר כו יט.

<sup>34</sup> אבות א א.

<sup>35</sup> מלבי"ם לפסוק ב ד"ה אל הארץ.

"להם" – הארץ ניתנת להם מצד היותם נושאים את שם ד' בקרבם, והארץ הזאת מסוגלת להוציא לפועל תוכן ומהות קודש אלו.

"לבני ישראל" – ההתאמה של ישראל אל הארץ איננה רק התאמה כללית, אלא מורכבת היא מאזורים שונים המותאמים לכל אחד ואחד על פי אופיו ותכונותיו, ולכן לכל שבט נחלה מיוחדת לו.

### "כל מקום אשר תדרך כף רגלכם"

"כל מקום אשר תדרך כף רגלכם בו לכם נתתיו כאשר דברתי אל משה"<sup>36</sup> – שואל רש"י:

"אם ללמד על תחומי ארץ ישראל – [גבולות הכיבוש],

הרי הוא אומר [בפסוק הבא] מהמדבר והלבנון הזה,

אם כן למה נאמר אשר תדרך כף"<sup>37</sup>.

ומשיב:

"אף חוץ לארץ. משתכבשו את הארץ

כל מה שתכבשו מחוצה לארץ יהיה קדש ויהיה שלכם".

בגבולות ההבטחה יש חיוב אלוקי לכבוש את הארץ, להוריש את הגויים היושבים בה ולהתנחל בה. נוסף על כך, אם עם ישראל ירצה להרחיב את גבולותיו לאחר כיבוש הארץ המובטחת יהיה רשאי. החידוש הוא שהארצות שייפכשו יתקדשו בקדושת הארץ מעצם הכיבוש של בני ישראל והמצוות כולן ינהגו שם כבארץ ישראל<sup>38</sup>. לפיכך יש לשאול: מדוע הקדים הכתוב את פסוק ג לפסוק ד שהרי תחילה יש לכבוש את הארץ בגבולות ההבטחה ורק אחר כך "כל מקום אשר תדרך כף רגלכם לכם נתתיו"?

כיבושה של חוץ לארץ מבליט ביתר תוקף את קדושתם העצמית של ישראל. עצם ריבונותם מסוגלת להוציא ארצות מטומאתן ולהחיל עליהן קדושה כקדושת ארץ ישראל. אל ההכרה הזו עם ישראל נדרש להתרומם טרם גישתו לכבוש את הארץ ולרשתה מפני שהיא כל ערכו של הכיבוש. עם ישראל אינו עוסק בסיפוח שטחים אלא בגילוי קדושת חייו העצמית המאירה באור חדש ואידיאלי את כל מרחבי החיים.

כשניגשים לכבוש ולנחול את הארץ יש להפנים שלא מייסדים חיים לאומיים ועל גביהם מוסיפים שאיפות קודש. שאיפות הקודש הן נשמת כל הבניין והמפעל הלאומי. הבנה זו עקרונית מאוד מכיוון שבניין מעשי בלבד אינו מסוגל לרומם את המציאות ולהביא לתיקון עולם במלכות שדי. בשורת החיים של ארץ ישראל היא שהקדושה אינה תוכן חיצוני אלא היא המעיין המנביע את הכול ועל כן היא מסוגלת להאיר את המציאות כולה על כל מרחביה באור חדש אידיאלי וטהור.

<sup>36</sup> היכן דיבר אל משה? דברים יא כד: "כל המקום אשר תדרך כף רגלכם בו לכם יהיה מן המדבר והלבנון מן הנהר נהר פרת ועד הים האחרון יהיה גבולכם".

<sup>37</sup> רש"י לפסוק ג.

<sup>38</sup> עיין רמב"ן דברים יא כד.

"לא יתיצב איש לפניך כל ימי חייו כאשר הייתי עם משה אהיה עמך" – הקב"ה מבטיח ליהושע שבמשך כל ימיו אף אחד לא יערער על סמכותו להנהיג את העם, מכיוון ש"כאשר הייתי עם משה אהיה עמך" – כוחו של משה יפעם ביהושע כיוון שהיה "משרת משה" והוא כל כולו הזרחת מדרגת משה רבו.

"הקב"ה הבטיחו על זה שרק בהשפעת זיו פנימו של רבו וכח נפשו יוכל להגביר חיל על צאן מרעיתו שלא יתיצב איש לפניו"<sup>39</sup>.

"לא ארפך ולא אעזבך" – מסביר הגר"א:

"הבטיח לו ב' דברים:

א' שינצח המלחמה והב' שינחיל להם את הארץ...

וזהו ולא ארפך במלחמה ולא אעזבך אחר כך בשבע שחלקו"<sup>40</sup>.

ד' לא יתן שיכנס רפיון בלב יהושע להילחם בגויים החזקים יושבי הארץ, ומבטיח לו גם שיזכה להכוונה אלוקית ולסיעתא דשמיא בכל הנוגע להנחלת הארץ לבנים איש איש לנחלתו.

---

<sup>39</sup> אור המקרא לרבי אורי לאנגנער תשי"ב עמ' 30.  
<sup>40</sup> אדרת אליהו לפסוק ה.